

Kortárs magyar irodalom - szlovénul olvasva

„...a szlovén irodalmi tájékozódásban az utolsó húsz év elmozdulásai azt mutatják, hogy a magyar irodalom szlovéniai jelenléte erősödik, mégis komolyak a hiányok: például a műfordítás terén, és ebből kifolyólag csekély az irodalmi visszhang, kölcsönhatás. (...) Idegenben csak azok a szövegek tudnak élni, amelyek gondolatokat ébresztenek az olvasóban, és képesek azt produktív mozgásban tartani.”

Az összehasonlító irodalomtudományban fontos helyet foglalnak el azon kutatások, melyek egy mű vagy író sorsának tanulmányozásakor egy idegen nyelvi/kulturális térségben új olvasatokat fedeznek fel, művészi, esztétikai üzenetének másfajta megértését vélik feltárni. Ezen feltárásokra pedig a hazai környezet különböző okok miatt nem kínál(t) lehetőséget, vagy nem tehetette azt meg. Itt például az irodalmon kívüli determinánsokra gondolok, melyek rabul ejthetik a szépirodalom individuális átélőjét is. A nagy formátumú írónál, akik művészi alkotásaikban az ember szellemi világának különös dimenzióját tárják fel, az újfajta olvasatok mindig lehetségesek és egyre gyakoribbak. Sokak véleménye, hogy az irodalom létezése az olvasónak feltett új kérdések meglététől függ. Rejtélyesebb az a viszony, amely az író/művet egy idegen kulturális közegbe beiktatva nyitja meg a műalkotáshoz való individuális, személyes és intim kapcsolat útját. Ezek a folyamatok csak bonyolultabbá válnak, ha egy szerző/mű gyökeresen eltérő kultúrtörténeti tradícióval rendelkező befogadói közegbe érkezik.

Hogy a kortárs magyar irodalom recepciója, visszhangja milyen a szlovén kulturális térségben, azt a kulturális és olvasásretorikai szempontú vizsgálat mondhatja meg a legjobban. Érdekes, ahogyan a két – az eredeti (magyar) és a befogadó (szlovén) – irodalmi rendszer összefüggéseire alapozott nyelv vizsgálata, valamint a kultúra, az irodalmi hagyomány narratív szerkezetei meghatározzák az olvasást.

Bár hasonlóságok és különbözőségek kötnek bennünket össze, a szlovén irodalom alakulástörténetéhez a magyar irodalom ismerete nemigen járult hozzá (de ennek a fordítottja is igaz). Ugyanakkor a szlovén irodalmi tájékozódásban az utolsó húsz év elmozdulásai azt mutatják, hogy a magyar irodalom szlovéniai jelenléte erősödik, mégis komolyak a hiányok: például a műfordítás terén, és ebből kifolyólag csekély az irodalmi visszhang, kölcsönhatás.

A 80-as évek második felétől hirtelen megszorodnak a kortárs magyar irodalom (rész)fordításai, és ebben fontos szerepet játszottak/játszanak a '86-tól rendszeressé váló vilenicai írótalálkozók. Vilenicában 1986 óta elismerő díjakat ad a „Szlovén Írószövetség az olyan kiemelkedő lírai, epikai, drámai alkotásokért, valamint esszéért, amelyek a közép-európai térségben születtek, és különös művészi erővel tükrözik a Balti-tenger és az Adria, a Bern és Belgrád között élő népek emberi és kulturális tapasztalatait. E térség nem annyira földrajzi körülhatároltsága révén tartozik együvé, sokkal inkább a közép-európai szellemi, művészi tapasztalat tendenciái, a pluralizmus, tehát a különbözőség integrális elve révén” – írja alapszabályzatában a *Vilenica* gyűjteményes kötet. A most már hagyományossá vált „manifesztáción” a kezdetektől fogva számos kiváló magyar író, költő, műfordító vesz részt: Esterházy Péter 1988-ban, Nádas Péter tíz évvel később lett Vilenica laureátusa, Vilenica

kristályát pedig 1991-ben Grendel Lajos, 1992-ben Kukorelly Endre, 2000-ben Vörös István, majd 2002-ben Závada Pál kapta meg. A nemzetközi rendezvényeken, irodalmi esteken a megadott témákból rendezett vitákba a magyar szerzők mellett sok kiváló kelet-közép-európai művész is bekapcsolódott: Fulvin Tomizzi, Peter Handke, Danilo Kis, Dubravka Ugresić, Milan Kundera. 1989-ben Konrád György *Középről* című esszéjével nyitja meg a rendezvényt. Esterházy Péter *A szív segédigéi* című művét ekkor fordítják szlovénra. A kötet igazi újdonsága és esztétikai értéke az örök élethelyzetet interpretáló módszer, egyfajta írói kettőslátásnak a végsőig tudatos kiaknázása – írja Rudi Seligo elismerő kritikájában. Az író részt vett az 1992-ben Vilenicában a „*Posztmodern barbarizmus avagy a tulajdonságok nélküli Európa*” című disputációban. A *Nova revija* című irodalomkritikai folyóirat 1992-es május/júniusi számában három fordítás jelent meg Esterházy címmel, 1993-ban hasonló blokk Krasznahorkai Lászlóról, valamint *Az ellenállás melankóliájáról*. Ugyanebben az évben jelenik meg szlovén fordításban a *Hrabal könyve*, majd Marjeta Novak-Kajzer ír recenziót a (feltételezem) németül olvasott *Hahn-Hahn grófnő pillantása* című könyvről. Írásában a befogadás egyik nagyon fontos problémájára mutat rá, ugyanis, aki nem ismeri, illetve egy kicsit sem járatos Budapest és Magyarország múltjában, az nehezen követi és élvezi a könyvet, amelyben allúziók tolonganak oldalról oldalra, és még kevésbé érti meg a rengeteg név, adat, gondolat mögött az író rejtett felismerését. Ráadásul követnie kell Esterházy nyugtalan, zsúfolt stílusát, egyszer a fellegekbe, másszor a mélybe, de a mindenkor elérhető és csak sejtelmes messzeségbe. Ezeknek az allúzióknak a megfejtése, desiffrázása, kiderítése, az ürügy átlátása, amely mögött elrejtőzik az értelem, a magyar referenciák, a nyelvjáték, szóviccek, különös asszociációk, a VPC (void pragmatic connectives), az intertextusok a fordítónak (mint interpretátornak – Gadamer), majd később a befogadónak lesz nehéz feladata. 1999-ben a *Knjizevni listi* interjút közöl a szerzővel, a *Nova revija* ez év decemberi számában olvashatjuk *Mindenről* című frankfurti könyvvásáron mondott beszédét, 2000-ben rövid ismertetés jelenik meg a *Harmonia caelestis*ről, valamint a 327. „számozott mondat” fordítását közli a *Knjizevni listi*, 2002-ben két részfordítás lát napvilágot a *Javított kiadásból*.

1992-ben Kukorelly Endre kapta meg a Vilenica-kristályt. A zsűri, melyet hazai és külföldi kritikusok, műfordítók, irodalmárok, esztéták, szerkesztők alkotnak, *Az 1984-es kijárat – Ottlik Gézának* című költeményt választotta az 1992-es *Vilenica* gyűjteményes kötet legjobb irodalmi alkotásának. Így őt Szlovéniában mint költőt ismertük meg, csak később 1998-ban jelent meg fordításban *A Memória-part* című könyve. A kritika így ír erről: száz fejezetből épülő könyv, kemény cím, következtelenségek a szövegben, persze akarva, minimalista próza, naplói eszmeforgács, gondolatszakra, prózaversek, a könyv, amely bosszant, frusztrál, sírásra készítet, zokogásra, amely egyfajta undort hív elő, amely kizökkent a kerékvágásból és provokál, mindezt magyar írta. Kukorelly 1996-ban vesz részt Medanában, a nemzetközi költői találkozón, amelyet a rendezők *A bor és a költészet fesztiváljának* neveztek el. E gyűjteményes kötetben fordításban olvasható néhány Kukorelly-vers. A fesztiválon több fiatal magyar költő is szerepelt már verseivel: Tóth Krisztina, Vörös István, Kemény István, Lackfi János, Kalász Orsolya, Zilahy Péter, Imreh András, idén Jónás Tamás és Szabó T. Anna hivatalosak.

Nádas Péter első írása szlovén fordításban 1993-ban jelent meg a *Literatura* című folyóiratban, *Epizód az Emlékiratok könyvéből* címmel. 1998-ban a nagydíj után látott napvilágot szlovénul az *Egy családregény vége*. Majd még két részfordítás az *Emlékiratok könyvéből* (az egyik egy csodálatos fejezet, az *Isten tenyerén ülünk* című utolsó rész) a *Knjizevni listi*ben, csupa elismerő kritikával. Ugyancsak itt, 2003-ban a *Nyolcadik nap* című írása.

A periodikumokban Márton László és Mészöly Miklós egy-egy regényrészletét is megtaláljuk, Végel László *Judith* című, két részből álló „csodák csodáját”, és még öt esszét. Balassa Péter *Kierkegaard-Bergman-Pilinszky* című esszéjének szlovén változata az *Apokalipsa* lapban jelent meg 2003-ban. Az említettek mellett vannak még olyanok, akik máskor vettek részt a vilenicai találkozón, és nekik is ismeretes több-kevesebb szlovénra fordított művük: Vas István, Tandori Dezső, Galgóczy Erzsébet, Nemes Nagy Ágnes, Csoóri Sándor, Lator László, Konrád György, Fodor András, Nagy Gáspár, **Eörsi István**, Jókai Anna, Somlyó György, Grendel Lajos, Várady Szabolcs, Juhász Ferenc, Parti Nagy Lajos, Balla Zsófia, Petri György, Takács Zsuzsa, Kovács András Ferenc, Háy János, Kovács István, Tolnai Ottó, Garaczi László, Németh Gábor, Farkas Zsolt, Tóth Krisztina...

Érdekes azonban, hogy Ottlik Géza *Iskola a határon* című, 1995-ben szlovén fordításban megjelent regénye nem részesült meleg fogadtatásban, ugyanakkor Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnék* című műve ugyanúgy elnyerte a szlovén olvasóközönség tetszését, mint Kertész Imre *Sorstalanság* és *Kaddis...* (2003) című műveinek szlovén változata is. A Nobel-díj alkalmából két elismerő recenzió is született Kertész művészetéről. „Kertész *Sorstalansága* az emberről való ideának mint matériának a realizációjáról szól, saját, eddig legbrutálisabb formájában az individuális idő logikájára alapozva. A remény valamiféle atavisztikus örökség és a világgal való harmónia olykor egy pillanatra eluralkodik még a hullák rothadása közben is”. Tavaly a magyar kispróza antológiájával (*Hullámszó Balaton – Vzvalovano Blatno jezero*) gazdagodott a magyar irodalom repertoárja Szlovéniában. De készülöben van Darvasi László *Szerezni egy nőt* könyvének fordítása is.

A legtöbb hírt a magyar irodalomról még mindig egy-egy vers, illetve regényrészlet kapcsán kapjuk, még mindig a folyóiratokban közzétett fordításrészletek dominálnak a leginkább, kevés a kritikai értelmezés, a lefordított könyv. Idegenben csak azok a szövegek tudnak élni, amelyek gondolatokat ébresztenek az olvasóban, és képesek azt produktív mozgásban tartani. Ezért fontos szempont a lefordított művek kiválasztásakor, hogy a befogadó mint minden esztétikai kultúra hordozója milyen irodalmi művek iránt érdeklődik, ugyanis minden mű csak a „befogadó szerint nyer befogadást”. De fontos elem az intézmény, a piac, a kiadói stratégia is.

A fordítás nagyon komplex jelenség, amely egyrészt nyelvi probléma, ugyanakkor a kultúra számos területét érinti, ezért külön fejezetet érdemel.

Rudas Jutka